

УДК 821.111(73).09

О.В. ЗАЙКА,
здобувач кафедри прикладної лінгвістики
Черкаського державного технологічного університету

ПОШУКИ ВЛАСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ І КУЛЬТУРНА ПРІРВА МІЖ ГЕРОЯМИ В ОПОВІДАННІ ДЖУМПИ ЛАГІРІ «ТІЛЬКИ ГАРНЕ»

У статті розглядається феномен транскультурної особистості в умовах американського мультикультуралізму. Автор статті зазначає, що, будучи представником обох культур лише наполовину, транскультурна особистість в цілому позбавлена цілісності. Особливу увагу приділено аналізу «культурної прірви» між героями та проблемі покоління, яка виникає між іммігрантами.

Ключові слова: етнічна ідентичність, мультикультуралізм, транскультурація, іммігрант, асиміляція, культура, «своє», «чуже».

У сучасному мультикультурному світі проблема людини, яка зображується як така, що наділена гібридною ідентичністю, дедалі частіше стає об'єктом полеміки. Гібридність означає руйнацію вже сформованої ідентичності як точки опори індивіда та формування нової, яка складається з безлічі культурних контекстів. Саме тому гібридна ідентичність означає незавершеність, а отже, можливість набуття іншої. Можемо говорити про багаторівневість концепту ідентичності, коли вона висвітлюється з найрізноманітніших ракурсів. Сьогоднішня стратегія пошуку себе, а відтак, своєї «правильної» ідентичності обумовлюється усвідомленням існування «на межі» або «ніде». «Пошук» змінює індивіда на дивіда, який вирізняється своєю дуальністю. На відміну від індивіда, дивід прагне знайти своє справжнє «я».

Твори «гібридного» характеру стають феноменом у сучасному літературному процесі, оскільки проблема дивіда чи не найкраще порушується в творчості письменників пограниччя, де протиставляється «свій» та «чужий» культурний простір. У результаті виникає транскультурна особистість, яка на основі протиставлення «свого» і «чужого» утворює свій, відмінний від решти, імагологічний образ. Триває процес руйнування стереотипу «іншого», який не виступає протилежністю «свого», а є його доповненням. Зауважимо, що в умовах сучасної глобалізації будь-яка культура має вплив «іншого», за допомогою якого формуються різні ідентичності. «Інший» певною мірою продовжує образ «я»; воно реалізується та усвідомлюється лише за наявності «іншого». Звичайно, «іншому» можуть приписуватися негативні конотації і «свій» може виступати проти «іншого».

Саме імагологія, інтерес до якої значно посилюється в умовах мультикультуралізму, займається вивченням образу «іншого». Імагологія різносторонньо осмислює рецепцію «іншого»: від зовнішніх до внутрішніх відмінностей. Зазначимо, що межа «свого» / «чужого» проходить у внутрішньому світі маргінала, ідентичність якого настільки хитка, що може піддаватися коригуванню. Індивід «розчиняється» на безліч «я» і, як результат, постійно живе в парадигмі «дао» (простір), тобто існує «ніде».

«Інший» означає відмінний за «правом крові» та «правом ґрунту» [1, с. 123], що часто породжує «викривлене» потрактування «іншого». Уявлення про «іншого» пов'язується також зі стереотипами – усталеними шаблонами або образами певного національного культурного середовища. Будучи «іншим», індивід намагається «розшифрувати» іншу культуру

ру через призму своїх культурних стереотипів. Таке переплетіння і взаємодія культур породжує відчуття «втрати самого себе» і глибокого внутрішнього «розщеплення».

У літературі «іншими» постають іммігранти, яким притаманні інші / відмінні культурні і мовні особливості. Проблема рецепції «іншого» зображується з позицій роздвоєності, неоднозначності, амбівалентності. Іммігрант стає в'язнем своєї особистості; його культурна спадкоємність, попри наявність різних форм культурного діалогу, не витісняється новою культурою, а продовжує утверджувати своє право на існування. Звичайно має місце розрив між поколіннями, коли кожна наступна генерація тримається за своє етнічне коріння слабше.

Проблема «іншого» порушується в науковому доробку Г. Анзалдуа [2], Н. Бідасюк [3], Н. Висоцької [4], М. Епштейна [5], І. Львіна [6], Ю. Кристевої [1], В. Селігея [7], О. Сидорової [8], Р. Такакі [9], М. Тлостанової [10] та ін. Більшість з них зауважує, що для того, щоб зрозуміти культурні феномени іншого, потрібно чітко розмежовувати «своє» та «чуже».

Метою статті є аналіз дуальної ідентичності героїв різних поколінь та проблеми культурної прірви в оповіданні Джумпи Лагірі «Тільки гарне».

Особистість, засвоюючи культуру іншого, неодмінно зіштовхується з дуальною опозицією – вона порівнює, зіставляє, а також знаходить відмінні риси в обох культурах. Як результат, її ідентичність також набуває ознак дуальності, оскільки сформована різними культурами. В цьому плані варто наголосити на «розірваності авторської свідомості» [8, с. 209], оскільки «гібридні» твори створюються саме письменниками з подвійною культурною ідентичністю.

У творчості американської письменниці бенгальського походження Джумпи Лагірі яскраво простежується тема «свого» / «чужого». Без сумніву, Д. Лагірі продовжує залишатися помітною постаттю в сучасній літературі США. Підтвердженням цього є численні нагороди письменниці: збірка оповідань «Тлумач хвороб» (1999) була нагороджена Пулітцерівською премією; роман «Тезка» (2003) утримувався декілька тижнів у списку бестселерів газети «Нью-Йорк Таймс»; збірка «Незвична земля» (2008) посіла перше місце в номінації «100 найкращих книжок 2008 року», а також отримала міжнародну нагороду Френка О'Коннора (2008).

Зокрема в оповіданні «Тільки гарне» («Only Goodness»), яке належить до збірки «Незвична земля» («Unaccustomed Earth», 2008), образи батьків, іммігрантів першого покоління, протиставляються образам їхніх дітей Судхі та Рахулу. Батьки дотримуються звичних традицій: мати готує індійські страви, в її домі панує абсолютна чистота; на відміну від своїх американських знайомих, дітям вона співає бенгальських пісень.

Перебуваючи поза межами «свого» середовища, батьки Судхи відчувають себе вигнанцями в новій культурі. Вони усвідомлюють, що зайві, коли постають перед проблемою пошуку квартири в Лондоні. «*Her parents told her that half the rentals in London in the sixties said WHITES ONLY, and the combination of being Indian and pregnant limited her parents*» [11, р. 95]¹.

Не менш яскраво увага приділена темі алкоголізму. Батьки Судхи та Рахула вважають алкоголь одним з найбільших «гріхів» американського суспільства. «*She spoke as if drinking were an undergraduate hobby, a phase one outgrew*» [11, р. 101]². Батьки ніколи не вживали спиртних напоїв, а своїх бенгальських знайомих, які дозволяли собі випити трохи на свята, засуджували. Мати Судхи неодноразово наголошувала, що алкоголь – це загальна проблема Америки. На її думку, все життя американців зводилося до задоволення, і причиною цього була необмежена «свобода» у всьому.

Батьки завжди тримали дистанцію і у відношенні до своїх почуттів, адже діти ніколи не бачили батьківських поцілунків чи пестливіх форм звертання. Важко сказати, чи був їхній шлюб радісним, вони, здавалося, ніяк не виражали свої емоції. Судха вважала, що імміграція ототожнювалася в батьків з романтичною пригодою: вони тоді вперше у своєму жит-

¹«Її батьки говорили, що в шістдесяті половина оренд в Лондоні давалася ТІЛЬКИ БІЛИМ, а те, що вони були індійцями і чекали дитину, значно зменшувало їхні шанси» (переклад тут і далі наш – О.З.).

²«Вона говорила так, начебто пияцтво було студентським хобі, етапом дорослості».

ті побачили сніг і пережили холодну зиму. Разом з тим тут яскраво простежується мультикультурність свідомості самої Д. Лагірі. Помітно, що письменниця дещо «відходить» від індійських традицій, коли не акцентує уваги на іменах батьків. В оповіданні імена батьків невідомі, хоча в Індії ім'я завжди мало сакральне значення; йому надавалася особлива увага, відтак, людина мала два імені – домашнє та офіційне.

Не зумівши «прижитися» на новій землі, «*parents aware that they faced a life sentence of being foreign*» [11, р. 97]³, що ніколи не стануть «своїми» в жодній країні. Тут варто наголосити на понятті «гетерогенності», своєрідного усвідомлення своєї відмінності, інакшості (я не такий). Зауважимо, що для індивіда з хиткою ідентичністю гетерогенність пов'язується зі стратегією «викрадення минулого» – намаганням «створити» свою культуру в межах «чужої» (індійські страви, стиль одягу, бенгальська мова). Відбувається символічне «знищення» чужого, відтак, спроби зберегти свою окремішність та національну ідентичність нерідко закінчуються усвідомленням перебування «на межі».

Будучи маргіналами, іммігранти тонко відчують гостру межу «свого» / «чужого». Варто відзначити, що вони завжди будуть «гостями» в новій культурі, а отже, розумітимуть, що щось знаходиться поза межами дозволеного, куди, без сумніву, потрапляє мова з усіма її особливостями, звичаї та традиції. У той же час іммігранти усвідомлюють, що межа між «своїм» і «чужим» настільки тонка і прозора, що практично унеможлиблює бачення точки перетину. У цьому плані М. Тлостанова зазначає про «хитке співвідношення «свого» і «чужого» [10, с. 281]. Це дозволяє наголосити на тому, що ідентичність людини не задана назавжди, процес її ідентифікації постійно динамічний. Зауважимо, що саме в образі матері яскраво помітна ця динамічність: після переїзду з Індії до Лондона вона навчалася в університеті і мала намір навчати дітей, однак в Америці жодного дня не працювала і навіть не навчилася керувати автомобілем.

На відміну від батьків, Судха та Рахул підкреслюють свою національність лише формою звернення (замість «мати» і «батько» кажуть «ма» і «баба», а «сестра» змінюється на «діди»). Помітно, що Рахул та Судха, іммігранти другого покоління, не хочуть бути «копією» батьків. Вони прагнуть «злитися» з американцями повністю, але ці «спроби» не завжди успішні. Судха згадує, що «*parents had always been blind to the things that plagued their children: being teased at school for the color of their skin or for the funny things their mother occasionally put into their lunch boxes, potato curry sandwiches that tinted Wonderbread green*» [11, р. 101]⁴. Батьки ніколи не чули якими словами дражнили їхніх дітей у школі, вони не уявляли, що їхні діти, народившись вже в Америці, теж могли страждати через своє, відмінне від інших, етнічне походження.

Зазначимо, що на відміну від своїх дітей, іммігранти першого покоління настільки «прив'язані» до своєї батьківщини, що розірвати цей зв'язок майже неможливо. Водночас вони не можуть сказати напевне, до якої культури належать більше: до тієї, де колись народилися і де знаходиться їхнє коріння чи до нової, де перебувають зараз і, можливо, зможуть реалізувати себе?

Схожа невизначеність помітна стосовно поняття «депресія», яке було невідоме для батьків, адже асоціювалося з якоюсь незрозумілою американською хворобою. Батьки пишались тим, що виконали свій обов'язок – змогли виховати двох дітей в чужій країні. Згодом в образах батьків простежуються американські вливи, що дозволяє наголосити на тому, що їхня ідентичність «сконструйована» – подібно конструктору, складена з елементів декількох культур. Згодом, більш-менш освоївшись в Америці, батьки зрозуміли, що немає нічого страшного в тому, щоб Судха носила американський одяг, а не сарі, ходила з неприбраним волоссям, спілкувалася з американськими подругами. Батьки також змирилися з тим, що Судха зареєструвала свій шлюб в Лондоні і що її майбутній чоловік уже був одружений і на чотирнадцять років був старший від неї.

Влітку батьки дозволяли синові носити шорти і займатися спортом. Батько сам зник до джінсів і зрозумів, що загалом це нормально. В цьому плані варто зауважити, що іммігран-

³«Батьки усвідомили, що зіткнулися з довічним клеймом «іноземці».

⁴«Батьки завжди були сліпими до того, що заважало їхнім дітям: їх дражнили в школі через колір шкіри або через дивні речі, які мати іноді клала в їхні коробки для ланчу – бутерброди з картоплею карі, через яку хліб ставав зеленого кольору».

ти інтегрують культурну специфіку обох народів, не акцентуючи на жодній з них. Така взаємодія / «накладання» культур призводить до існування особистості з подвійною ідентичністю, для якої кордони перетину завжди відкриті. Ідентичність такої людини передбачає збереження етнічної складової одночасно з формуванням нової.

Варто відзначити, що на відміну від іммігрантів першого покоління, друге покоління бачить межу «свого» / «чужого» краще, що дозволяє говорити про американські «корективи» в їхній ідентичності. Намагаючись показати свою відмінність, Судха і Рахул порушили батьківську заборону стосовно алкоголю. Зауважимо, що саме алкоголь згодом погубив Рахула, зробивши його невдахою в житті і розлучивши із сестрою.

Судха доклдала чимало зусиль, щоб зробити зі свого молодшого брата зразкову американську дитину, тому Хелловін вони святкували з особливою традицією: Судха сама шила братові різноманітні костюми. Сестра по-справжньому заздрила братові, адже він мав нікнейм (американські друзі називали його Рауль замість Рахул і ніколи не питали, коли саме він приїхав з Індії). На відміну від Судхи, Рахул не був особливо схожий на когось із батьків, хоча мав значно темнішу шкіру. Він не проводив з батьками так багато часу як це робила Судха, а на канікули влаштувався працювати офіціантом і заприятелював з багатьма американцями.

Прірва між батьком і сином полягала в тому, що Рахул погано навчався, днями міг валятися на незастеленому ліжку, слухати музику і переглядати п'єси відомого європейського модерніста Семюела Беккета. Рахул міг сказати, що задоволений своїм життям, на відміну від батька, який не готовий був платити «космічні» суми за навчання сина, до того ж терпіти не міг невдах. Батько походив з бідної сім'ї, тому звик розраховувати лише на себе. Коли Рахула вигнали з коледжу за систематичне прогулювання занять, батькам було дуже соромно за сина, вони боялися, що хтось із бенгальських знайомих раптом дізнається про це. Натомість Судха своїми дипломами змогла підтвердити очікування батьків, які щоразу вихваляли її і ставили в приклад.

Американські впливи «дозволяють» Рахулу в батьків на очах поцілувати свою майбутню дружину, до того ж старшу за нього на вісім років. Олена, обраниця Рахула, носила американський одяг і відмовлялася вживати рис, приготований матір'ю Рахула, оскільки вважала, що рис погано впливає на її фігуру. Рахул, до речі, як і його сестра, заручився з Оленою без відома батьків. Той факт, що Рахул не зробив кар'єри і не мав ніякої мети в житті, унеможлилював його шлюб з американкою.

Прагнучи зрозуміти сутність «іншого» і «виходячи таким чином за межі власного «свого» [10, с. 227], свідомість іммігранта дає «збій», що породжує усвідомлення існування в ролі «вічного чужого». Попри безуспішні намагання довести свою схожість з іншими, іммігранти усвідомлюють, що їхня пра-культура починає віддалятися від них, а нова ще не готова до «зустрічі». Все це підтверджує неможливість сформувавши нову ідентичність, а відтак, породжує існування «на помежів'ї». Не ставши «своїми» в Америці, батьки поклали надії на своїх дітей, особливо на Судху. Саме Судха трохи «американізувала» батьків, привчивши їх виставляти сміття біля воріт, а не вивозити в найближчий ліс, та телефонувати при потребі в ремонтні служби.

Діти усвідомлювали, що батьки приїхали в Америку, щоб розбагатіти, але той факт, що вони народилися в Індії, а не в Америці, здавався Судхі чимось на зразок хронічної хвороби. Проживаючи у Вейленді, батьки Судхи були пасивними і нещасними іммігрантами, які не бажали спілкуватися з іншими. Вони боялися порушити те чи інше неписане правило цього маленького містечка. Тому, зрозумівши свою «зайвість», батьки вирішують повернутися назад в Калькутту.

Не зумівши привчити Судху і Рахула до бенгальських традицій, мати Судхи намагається зробити це з іммігрантом третього покоління – сином Судхи Нілом, який поєднує в собі дві культури: біле обличчя від батька-англійця та темне волосся від Судхи, хоча мати Судхи вважала, що онук – законний спадкоємець роду Мурхеджі. Поки Судха була на роботі, бабуся співала онукові бенгальських пісень. До речі, це було можливістю якось наблизити онука до індійської культури. Варто відзначити, що «коріння» іммігрантів першого покоління глибше, на відміну від іммігрантів другого та третього поколінь, які отримують знання про свою пра-культуру лише безпосередньо через своїх батьків.

Для іммігрантів третього покоління культура пращурів «закодована», тому їхнє завдання полягає не в «перетині» межі між культурами, скоріше в так званому «розшифруванні» цієї пракультури. Першим кроком до цього «розшифрування» стає бенгальська форма звернення до бабусі та дідуся, їх Ніл називає «даду» та «діда», як робили колись Судха і Рахул у відношенні до своїх бабусі та дідуся. Відзначимо, що іммігранти третього покоління мають дещо приглушене відчуття національної ідентичності, вони відчувають її слабше, порівняно з іммігрантами першого покоління, у свідомості яких завжди присутній «культурний зв'язок» з домом.

«Культурний зв'язок» нагадує про себе і тоді, коли Нілу виповнюється півроку і в домі Судхи святкується аннапразан – перший прийом твердої їжі. Батьки Судхи спеціально прилетіли до Лондона (після заміжжя Судха жила в Лондоні), щоб бути присутніми на церемонії. За традицією першу ложку рису повинен був давати немовляті дядько по материній лінії, а оскільки Рахула не було, це зробив батько Судхи.

С. Хантінгтон зауважує, що діти іммігрантів «віддані винятково тій країні, де народилися самі, а не їхні предки» [12, с. 393]. Проживаючи в Лондоні, Судха зникає до того, що чоловік, звертаючись до неї, використовує пестливу форму її імені Су. Але, на відміну від свого брата, який зник на деякий час і не давав про себе знати, Судха частково підтримує традиції своїх батьків (ходить в індійський ресторан) і усвідомлює, що лінії «свого» зітерті лише наполовину, порівняно з іммігрантами третього покоління, для яких ця межа зітерта повністю.

Твори Д. Лагірі схожі за своєю тематикою. Схожість простежується не лише твори через змішані шлюби (Судха і Роджер, Рахул і Олена), наскрізною темою її оповідань є одвічне питання пошуку своєї культурної ідентичності. З подібною проблемою стикається героїня оповідання «Тільки гарне» Судха, в образі якої яскраво простежується подвійна ідентичність. Незважаючи на своє етнічне походження, героїня прагне «злитися» з американцями і водночас бути зразковою дитиною для своїх батьків. Помітно, що між Судхою і Рахулом існує «культурна прірва», адже брат і сестра мають різні життєві цінності. Судха неодноразово стикається з низкою обмежень, це пояснюється тим, що на відміну від свого брата-американця, вона народилася в Англії. Судха уособлює «культурний міст», який не нівелює (не стирає) культурних відмінностей (на відміну від Рахула «культурний клей» тримає Судху з батьками більше), а назавжди стає транскультурною особистістю, будучи представником обох культур лише наполовину.

Зауважимо, що в оповіданнях письменниці багато рис автобіографізму, що притаманно письменникам пограниччя. Подібно своїй героїні, Д. Лагірі народилася в Англії, а її батьки, як і батьки Судхи, емігрували колись до Лондону, а потім до Сполучених Штатів. Тому не випадково більшість героїв Д. Лагірі відчувають себе самотніми і відчуженими. Зокрема це стосується іммігрантів першого покоління, які, попри усілякі труднощі, намагаються дотримуватися своїх традицій і не включати у коло своїх бенгальських друзів американців. Як результат, вони продовжують залишатися «чужими» на чужій землі. Їхні діти, народжені в Америці, не вважають своїм домом Індію, а повністю віддані Штатам (особливо це помітно в образі Рахула). Індійська культура поступово починає «вислизати» від кожного наступного покоління іммігрантів. Тому іммігранти третього покоління постають вже як «інтерпретатори» культури своїх предків.

Список використаних джерел

1. Кристева Ю. Самі собі чужі / Ю. Кристева / пер. з фр. Зої Борисюк. – Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 264 с.
2. Anzaldúa G. Borderlands / La Frontera: The New Mestiza / G. Anzaldúa. – San Francisco: Aunt Lute Books, 1999. – 203 p.
3. Бідасюк Н.В. Творчість Бгараті Мухерджі в контексті американського мультикультуралізму: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.04 / НАН України; Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка / Н.В. Бідасюк. – К., 2007. – 198 с. – Бібліогр.: с. 184–198.
4. Висоцька Н.О. Єдність множинного. Американська література кінця ХХ – початку ХХІ століть у контексті культурного плюралізму: [монографія] / Н.О. Висоцька. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2010. – 456 с.

5. Эпштейн М. На границах культур: российское – американское – советское / М. Эпштейн. – Нью-Йорк: Слово, 1995. – 344 с.
6. Ильин И.П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа / И.П. Ильин. – М.: Интрада, 1998. – 256 с.
7. Селигей В.В. На перекрестке культур Востока и Запада: транскультурный феномен творчества Фрэнка Чина: монография / В.В. Селигей, В.И. Липина. – Днепропетровск: Инновация, 2013. – 174 с.
8. Сидорова О.Г. Феномен транскulturации в современной литературе США / О.Г. Сидорова // Политлингвистика. – 2012. – № 1 (39). – С. 209–214.
9. Takaki R. A Different Mirror: A History of Multicultural America / R. Takaki. – Boston: Little Brown & Co., 1993. – 508 p.
10. Тлостанова М.В. Жить никогда, писать ниоткуда. Постсоветская литература и эстетика транскulturации [Текст] / М.В. Тлостанова. – М.: Эдиториал УРСС, 2004. – 416 с.
11. Lahiri J. Unaccustomed earth / J. Lahiri. – New York, Toronto: Manotosh Biswas, 2008. – 331 p.
12. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М.: АСТ, 2003. – 868 с.

В статье рассматривается феномен транскультурной личности в условиях американского мультикультурализма. Автор статьи отмечает, что, будучи представителем обеих культур лишь наполовину, транскультурная личность в целом лишена целостности. Особое внимание уделено анализу «культурной пропасти» между героями и проблеме поколений, которая возникает между иммигрантами.

Ключевые слова: этническая идентичность, мультикультурализм, транскulturация, иммигрант, ассимиляция, культура, «свое», «чужое».

The article deals with the phenomenon of transcultural identity in terms of American multiculturalism. The author of the article notes that being a representative of both cultures only in a half transcultural person lacks integrity as a whole. Particular attention is paid to the analysis of the «cultural gap» between characters and generation problem that occurs among immigrants.

Key words: ethnic identity, multiculturalism, transculture, immigrant, assimilation, culture, «our», «other».

Одержано 5.11.2014.